

Premeny suverenity európskych štátov v kontexte vybraných teórií medzinárodných vzťahov

---

Abstrakt:

V súčasnosti, najmä v Európskej únii, čoraz viac štátnych a neštátnych aktérov zasahuje do organizácie štátu a teda i do samotnej suverenity štátu. Práve tento stav v súčasnom svetovom politickom systéme má za následok podkopávanie suverenity štátu v jej vnútornom prostredí. Aby sme mohli definovať, ktoré faktory vplyvajú na eróziu suverenity, resp. ktoré faktory ju pozitívne alebo negatívne ovplyvňujú, musíme si stanoviť základné prvky, prostredníctvom ktorých dochádza k podkopávaniu vonkajšej a vnútornej suverenity štátu. Medzi základné prvky, ktoré kladú obmedzenia vnútornej a vonkajšej suverenity patria: 1. zmena nositeľa suverenity, 2. sebaurčenie národov, 3. práva menších, 4. agenda ľudských práv a slobôd, 5. ekonomická integrácia, 6. vzostup nadnárodných organizácií (medzištátne inštitúcie – EÚ, NATO), 7. vedecko-technická revolúcia, 8. zákonitosti mocenskej rovnováhy, 9. štruktúra svetového politického systému, 10. medzinárodné právo, 11. neštátni aktéri, 12. zmena ideológie, 13. bezpečnostná dilema štátu, 14. globalizácia. Paradoxom je, že väčšina z týchto prvkov súvisí práve s posilňovaním bezpečnosti života a konania človeka, ale zároveň môžu štát odstrániť z úlohy najvyššej vnútornej autority.

Kľúčová slova:

Suverenita, štát, erózia suverenity, bezpečnosť štátu, Európska únia

---

Súčasná Európska únie je celok, ktorý výrazne ovplyvnil zmenu chápania suverenity ako ju poznáme od formovania vestfálskeho systému. Rôzne teoretické prístupy sa nemôžu jednoznačne zhodnúť, či má byť táto zmena suverenity vnímaná ako pozitívna alebo negatívna, v súvislosti s touto otázkou je potrebné reflektovať niektoré prvky formujúce v minulosti moderné vnímanie suverenity.

Hlavným cieľom štúdie je definovať, ktoré faktory vplyvajú na eróziu suverenity, resp. ktoré faktory ju pozitívne alebo negatívne ovplyvňujú. Parciálnym cieľom práce je definovanie základných prvkov, prostredníctvom ktorých dochádza k deštrukcii vonkajšej a vnútornej suverenity štátu. Z cieľov možno formulovať nasledovné otázky. Ktoré prvky tvoria vonkajšiu a ktoré vnútornú suverenitu; aké sú paradigmatické prístupy k definovaniu súčasného ponímania suverenity; kedy a v akých prípadoch dochádza k pozitívnej a negatívnej erózii suverenity?

V texte sú použité dva druhy metodologických prístupov prvý vychádza zo základnej metódy použitej pri písaní štúdie, ktorou je analýza. V politológii, med-

zinárodných vzťahoch a bezpečnostných štúdiách má analýza špecifickú podobu – vychádza z druhu skúmaného materiálu a z jeho paradigmatickej reflexie. Vo vlastnom výskume chceme aplikovať analytickú metódu prostredníctvom jej nástroja indukcie (deskripcia jednotlivých udalostí, zmien v štátoch týkajúca sa suverenity, atď.) a ďalej jej nástroja dedukcie (bezpečnostné štúdie, kritické bezpečnostné štúdie, radikálne bezpečnostné štúdie, atď.). Druhý metodologický prístup vychádza z použitia teórií medzinárodných vzťahov ako metód pri výskume erózie suverenity, sú to teórie: Politický realizmus, Neorealizmus, Politický idealizmus, Sociálny konštruktivizmus a Neofunkcionalizmus.

Organizácia a riadenie ľudskej spoločnosti bola od nepamäti spätá s určitou formou štátneho zriadenia. Od prvotnospoločných spoločností až po súčasné moderné štáty ľudia žijúci v týchto spoločnostiach mali potrebu spájať sa za účelom spoločnej ochrany a získania pocitu bezpečia vo vnútri takýchto komunit. Budovanie suverenity, aká sa vyvinula v komunitách v Európe bolo dané historickou súhrou viacerých okolností – filozofických (najmä novodobej empirickej filozofie, ktorá kladie dôraz na funkcie štátu), ekonomických (rozvoj kapitalistickej výroby, aký inde vo svete na začiatku novoveku neexistoval), i politických (rozpad ríš a formovanie národných štátov). Európsky koncept vnímania suverenity bol teda výnimočným príspevkom európskeho kontinentu k vývoju suverenity aká sa neskôr začala uplatňovať v rámci celého sveta. Tak ako sa menilo inštitucionálne zabezpečenie štátu (jeho forma, dosah, práva a povinnosti vládača, teritórium a množstvo obyvateľstva), menila sa i suverenita (kompetencie vládača) týchto štátov a dosah tejto suverenity (rozdelenie suverenity na vonkajšiu a vnútornú).

Z hľadiska typu spoločenskej organizácie predstavovali rodové spoločnosti (formované na základe príbuzenských alebo pokrvných vzťahov) prvé „štátne“ spoločnosti (Křížkovský, Adamová, 2000). V starovekom Grécku boli ako základné štátne jednotky známe mestské štáty – Polis, ktorých hranice boli tvorené hranicami mesta, obyvateľstvo bolo rozdelené na slobodných občanov, ktorí mali svoje práva a na otrokov, ktorí nemali žiadne práva. Vládca resp. panovník v takomto mestskom štáte uzatváral spojenectvá s inými slobodnými mestami, pričom boli v tomto vzťahu rovnocenné. V stredoveku sa do popredia dostala cirkev a jej predstavitelia. Za najvyššiu autoritu bol považovaný pápež, ktorý prostredníctvom Boha rozdeľoval územia ako svoje léno a menoval kniežatá (vládcov) ako svojich služobníkov. Správu nad územiami už spravovali kniežatá, vykonávali správu i nad obyvateľstvom, nad ktorými mali neobmedzenú moc. V novoveku¹ sa štruktúra a politický systém zameriavali na vytváranie moderných európskych národných štátov, kde suverén mal suverenitu nad

¹ Obdobie novoveku v našom ponímaní rozdelenia podľa etáp vývoja suverenity zaraďujeme do obdobia po roku 1648, teda po Vestfálskom mieri.

územím i obyvateľstvom (obyvateľstvo sa v tomto období prihlasuje k štátu na základe národnosti, avšak nemal neobmedzenú moc, pretože jeho pôsobenie je v tomto období už naviazané na voľbu a rozhodnutie ľudu). V tomto období sa formovala parlamentná demokracia a položili sa základy moderného európskeho demokratického systému, ako ho poznáme dnes (Stevenson, 2003).

Vonkajšia a vnútorná suverenita

Suverenita štátu je podľa charakteristiky Blackwellovej encyklopédie politického myslenia „moc alebo autorita, ktorá má atribúty najvyššieho činiteľa – či už je to jednotlivec alebo skupina osôb (orgán) – konajúca podľa svojej vôle a oprávnenia robiť do značnej miery definitívne rozhodnutia a riešiť spory v rámci politickej hierarchie.“ Aby bol suverén schopný robiť takéto rozhodnutia, predpokladá sa, že je nezávislý nad vonkajšou mocou a drží si vrcholnú autoritu a dominanciu nad vnútornými skupinami, teda má zvrchovanú (suverénnu) moc (Miller, 1995). Pre dosiahnutie týchto cieľov sú v Blackwellovej encyklopédii definované tieto atribúty:

1. Najvyššia moc – väčšina rozhodnutí nevychádza od toho najvyššie postaveného suveréna, rozhodnutia prechádzajú hierarchicky od najnižšieho bodu až po ten najvyšší, pričom len malá časť rozhodnutí je vykonaná najvyšším suverénom. Ak by sme chceli v určitej hierarchickej štruktúre zistiť, ktorý bod je ten najvyšší, musíme postupovať bod po bode prostredníctvom odvolaní a ak sa dostaneme do bodu, z ktorého už nie je možné odvolanie, dostali sme sa k najvyššiemu bodu – k suverénovi. Za suveréna môžeme v tomto ponímaní chápať takú inštanciu, ktorá má právo udeliť konečné rozhodnutie, teda disponuje konečnou mocou. Suverén má rôzne podoby, za čias Ľudovíta XIV. bol známy výrok „štát som ja“. V súčasnosti je však oveľa ťažšie nájsť suveréna, pretože konečné rozhodnutie býva mnohokrát rozdelené podľa zásady deľby moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu, teda v súčasnej podobe sú konečné rozhodnutia vykonávané prostredníctvom rôznych centier moci.
2. Konečná moc – patrí tým centrá, ktoré môžu v konečnej hierarchii suverénnej moci vykonávať konečné rozhodnutia. V minulosti bola konečná moc v rukách jedného suveréna a obvykle mal tento suverén absolútnu moc, v súčasnosti však poznáme, resp. sa uplatňuje kolektívna moc, resp. rozhodnutie. Kým v absolútnej konečnej moci platilo pravidlo nemennosti konečného rozhodnutia prostredníctvom nižšie postavených orgánov, v kolektívnej moci sa musí určiť pravidlo, na základe ktorého sa rozhoduje (princíp väčšiny, slobodná diskusia, referendum) pričom rozhodnutie nie je nemenné a môže sa na základe zmeny kolektívnej vôle meniť.

3. Účinnok – dôležitý je tiež účinnok rozhodnutia. Vo väčšine prípadov, ktoré súvisia s rozhodnutím suveréna, sa predpokladá všeobecnosť účinku, to znamená je určené teritórium alebo oblasť, kde obyvateľstvo resp. zodpovední obyvatelia pre danú oblasť podliehajú na tomto teritóriu alebo v rámci tejto oblasti danému konečnému rozhodnutiu.
4. Autonómia (nezávislosť) – suverén sa pri rozhodovaní musí rozhodovať nezávisle a aj rozhodnutia musia byť vykonané nezávisle od vôle niekoho iného. Dosiagnúť takýto stav býva mnohokrát veľmi ťažké. Či už je suverén ovplyvňovaný ideológiou, ľuďmi okolo seba, vonkajším tlakom alebo vplyvom nadnárodných organizácií či inými štátmi, mali by byť rozhodnutia nezávislé a zvrchované, pretože i keď je suverén pod týmito vplyvmi, znamená to, že sa stane ich podriadeným. Aj keď majú určité skupiny, organizácie možnosť manipulovať s konečným rozhodnutím suveréna, zostáva otvorená otázka, do akej miery sa môže nechať ovládať a nakoľko je prípustné na základe dohôd prenášať výkon suverénových rozhodnutí na iných (Miller, 1995: 512-515).

Paradigmatické prístupy k definovaniu a úlohe suverenity štátu

Moderné európske štáty a podľa európskeho modelu formované štáty i na iných kontinentoch² v podstate zaujímajú rovnaký postoj k fundamentálnej otázke suverenity – je najvyššou hodnotou. Avšak štáty (nielen európske) nejestvujú vo vzduchoprázdne, sú súčasťou medzinárodného prostredia. Suverenita preto môže z pohľadu rôznych teórií medzinárodných vzťahov, ktoré analyzujú reláciu štát – vonkajšie prostredie, modelovať rôzne interakcie. Z prác politológov a teoretikov medzinárodných vzťahov môžeme vybrať päť základných koncepcií odpovedí na túto otázku: Politický realizmus, Neorealizmus, Politický idealizmus, Sociálny konštruktivizmus a Neofunkcionalizmus. Dôvodom, prečo sú reflektované práve tieto štyri teoretické prístupy, je existencia anarchie, ktorá vo všetkých štyroch chápaniach, ktoré sú v tejto časti prezentované, predstavuje klímu na kreovanie medzinárodných vzťahov. Anarchia vždy bola, je a bude opozíciou voči usporiadaniu, teda aj voči suverenite ako forme usporiadania. Bude teda zaujímavé sledovať, ako sa v týchto teóriách reflektuje relácia anarchia – suverenita.

Najvýznamnejšie sa v teóriách medzinárodných vzťahov – vzhľadom na skúmanie úlohy štátnej suverenity – rozvinula úloha štátu, teda štátnej suverenity v politickom realizme. Práve realizmus je teória, ktorá v konečnom dôsled-

---

² Pod modernými štátmi chápeme súčasnú parlamentnú demokraciu, ktorá pôsobí na jasne definovanom a vymedzenom teritóriu, ktoré je vymedzené hranicami a štát má zvrchovanosť nad obyvateľstvom žijúcim na tomto území, vychádzame najmä z európskeho chápania štátov.

ku stotožňuje štát so štátnou suverenitou práve z hľadiska moci a národného záujmu. Z pohľadu realistov je medzinárodná politika sférou, kde hlavné prvky predstavujú racionálne, autonómne a kvantifikovateľné veličiny – na prvom mieste suverénny štát, ktorý je najvýznamnejším aktérom v medzinárodných vzťahoch. Tento pohľad na svet má korene v konkrétnej dobe, ale má aj svoje historické konotácie. Od počiatku formovania európskej histórie budovanej na antickej filozofii a rímskom práve sa štátu (polis, ríša) priznávalo právo suverenity a suveréna, ktorý bol najvyššou autoritou. Moderná doba a vznik politického realizmu po I. svetovej vojne súvisela s budovaním nového pohľadu na svet, ktorý bral do úvahy geografickú a politickú determinovanosť štátu, ktorý odrážal politické záujmy spoločnosti a mal vytvoriť taký spoločenský status, ktorý je nezávislý zvonku i zvnútra. To mu umožňuje správať sa ako aktér, bez obmedzení. Suverénita štátu v podaní teoretikov politického realizmu vychádza teda z viacerých faktorov: geopolitického, historického a zo sofistikovanej podoby či transformácie ľudského egoizmu do národného záujmu. Len suverénny štát môže deklarovať a posilňovať vlastné národné záujmy, len suverénny štát môže obstať v medzinárodnom prostredí, ktoré politickí realisti klasifikujú ako anarchiu. Suverénne štáty umožňujú kontrolu a zavedenie režimu do systému anarchie. Slúžia im na to viaceré nástroje – od diplomacie a ekonomického vplyvu, až po bezpečnostnú (obranú) politiku. Štát je podľa politického realizmu schopný zorganizovať si svoju vnútornú i vonkajšiu bezpečnosť práve preto, že je suverénny. Do istej miery sú v politickom realizme pojmy suverénita a štát ekvivalentné (Dunne, Schmidt, 2007: 172). Kým je štát suverénny, je zaručená aj jeho ekonomická prosperita, bezpečnosť a najmä zachovanie jeho národného záujmu.

Princíp suverenity ako najvyššej hodnoty uznáva aj politický idealizmus, resp. liberalizmus. Suverénny štát disponuje vôľou, aká ho predurčuje stať sa aktérom v celosvetovom meradle, ako taký môže isté svoje kompetencie presúvať na vyššiu autoritu. Politickí idealisti zastávajú názor, že ak sa záujem, výskum ale aj dianie koncentruje len na taký štát, ktorý nie je schopný zrieť sa časti svojej suverenity, tento výskum sa dostáva do slepej uličky, lebo v skutočnosti každý suverénny štát je ochotný a schopný zrieť sa suverenity práve vtedy, ak mu to prinesie výhody. Sám môže rozhodnúť, či v rámci budovania spoločného projektu vyššej či najvyššej medzinárodnej autority, odovzdá niektoré svoje kompetencie tejto autorite. Suverénny štát podľa politického idealizmu má svoje opodstatnenie, musel historicky vzniknúť, aby sa posilnili tendencie národov vytvoriť si riadiacu autoritu, a tak zaručiť liberálny rozvoj. Ale ak je naozaj suverénny, ak svoju suverenitu uplatňuje dôsledne, zároveň trpí neschopnosťou „vyjsť za hranice“ svojho národného záujmu a angažovať sa za to, aby sa národné záujmy nedostávali do kolízií, čo zapríčiňuje konflikty a vojny. Štát je síce suverénny, ale zároveň sebecký. Ak chce medzinárodné spoločenstvo prekonať stav anarchie, v ktorom štáty „sebecký“ fungujú, je potrebné vytvoriť nadnárodnú auto-

ritu, dôvodí zástancovia politického idealizmu. Toto je možné len vtedy, ak sa štáty dobrovoľne vzdajú časti svojej suverenity a transponujú ju na vyššie celky v rôznych oblastiach – politickej, bezpečnostnej, ekonomickej. Idea vytvorenia svetového štátu, alebo aspoň ekvivalentnej inštitúcie s istými právomocami, je teda podľa zástancov teórie politického idealizmu nezlučiteľná s pretrvávaním suverenity štátu ako najvyššej hodnoty.

Neorealistickej teórii medzinárodných vzťahov sa s pojmom suverenity štátu zaoberá z viacerých aspektov (Booth, Smith, 2003: 35-36). Neorealizmus tak, ako klasický realizmus, pracuje s predstavou, že prostredím, v ktorom fungujú štáty, je anarchia. Práve preto je z hľadiska štátu veľmi dôležité prežitie, národný záujem sa v neorealizme transformuje do tzv. strategického záujmu. Docieliť spoluprácu medzi štátmi, aby sa ich strategické záujmy nekrížili naopak, aby sa vyrovnávali, vyžaduje silnú pozíciu ústredného aktéra – suverénneho štátu. Suverenity je štítom, ktorý každý štát nastavuje, ak ide o jeho strategický záujem. Suverenity odlišuje štáty navzájom, ale zároveň ich zrovnoprávňuje, hoci majú často odlišný názor na spoluprácu. Suverenity štátu je výhodou aj z hľadiska tlaku vonkajšieho systému – medzinárodného prostredia na štáty. Tlak spôsobuje zmenu strategických záujmov štátu, štát sa môže – tvrdia zástancovia neorealistickej teórie – správať ako oportunist. Svoje strategické záujmy si definuje flexibilne, môžu sa meniť a tieto zmeny môže uskutočňovať len suverénny štát zvnútra v snahe vyrovnáť vonkajšie tlaky na štát. Napriek inklinácii neorealizmu k ekonomickej problematike (vytváranie relatívneho zisku pre štáty, čo je motorom ich vývoja) a k vytváraniu ekonomickej spolupráce, sa neorealisti domnievajú, že docieliť (nielen) ekonomickú spoluprácu v medzinárodnom prostredí je dosť ťažké. Túto spoluprácu podľa nich koriguje medzinárodný systém (medzinárodné organizácie, NGO, neštátni aktéri) a jeho tlaky na štát, ktorý si musí zachovávať svoju suverenity, aby sa mohol slobodne rozhodnúť, akou cestou pôjde jeho vývoj. Neorealisti sa domnievajú, že medzinárodné inštitúcie nemajú až takú moc, aby trvalo zmierňovali anarchiu v medzinárodnom prostredí. To je skôr úlohou moderného štátu, ak sa vie adekvátne prispôsobiť medzinárodnej štruktúre.

Sociálny konštruktivizmus má z hľadiska skúmania princípu a úlohy suverenity veľmi zaujímavé východiská. Podľa konštruktivistov realizmus, aj idealizmus a neorealizmus zabúdajú, že zmysel a význam suverenity sú sociálnymi konštrukciami, ktoré sa v priebehu histórie zákonite menia. Podľa konštruktivizmu je suverenity štátu dodatočne osvojená práve preto, aby vytvorila protiklad na vyváženú anarchiu. Úlohu suverenity štátu v anarchickom prostredí sociálny konštruktivizmus teda argumentuje ako vedľajší produkt sociálneho, kultúrneho a ekonomickeho vývoja. Vedľajší preto, lebo podstatou skutočnej existencie akéhokoľvek spoločenského celku (etnikum, národ, štát) je v prvom rade ich identita. Podľa J. Mowitha je sociálny konštruktivizmus hľadanie odpovedí na otázky súvisiace

so sociálnou existenciou človeka (Mowitz, 1999). Eticko-humánna dimenzia existencie človeka je základom skúmania. Táto sa v priebehu života človeka transformuje do viacerých identít – človek sa stáva občanom, je členom rodiny, členom kultúrnej či etnickej skupiny, vyznáva náboženstvo, je agnostik, je intelektuál, pacifista apod. Súbor týchto identít vytvára sociálnu existenciu človeka a predurčuje jeho správanie. Súbor sociálnych identít celej spoločnosti potom predurčuje charakter štátu, štátnu identitu, ktorá sa prevetľuje do práva na sebaurčenie, do suverenity. Tak, ako sa suverenita vyvinula ako „sociálna potreba“ a je jednou z identít štátu, môže suverenita aj zaniknúť. Ak identita štátu – čiže súhrn identít občanov dospeje k potrebe realizovať napr. zahraničnú politiku štátu smerom k integrácii, suverenita a presadzovanie národného záujmu je prekážkou na tejto ceste. Sociálni konštruktivisti veria, že prekonanie anarchie je možné práve spolupôsobením identít štátov, ak budú zamerané na zlepšenie blaha jednotlivca, sociálnej skupiny a celej spoločnosti. Univerzálny záujem je pre nich dôležitejší, pretože je trvalejší (nasmerovaný k rovnosti, k sociálnym istotám, k mieru, ku kooperácii) ako národný záujem, ktorý sa môže meniť so zmenou štátnej identity. Rovnako sa môže meniť aj status suverenity, ktorá môže byť transformovaná do iných polôh – nadnárodná, zdieľaná apod. Pre sociálnych konštruktivistov však nové usporiadanie a budúcnosť štátov a ich suverenity nikdy nepredstavovalo problém. Problém zachovania suverenity je pre nich intelektuálny problém – ak sa identita štátu zmení – vôľou spoločnej identity národa, tak suverenita sa stane historickým reliktom a postupne zanikne.

Neofunkcionalizmus je teória v medzinárodných vzťahoch, ktorej jedným z prúdov tvorí práve postmoderné chápanie štátu. Postmodernisti tvrdia, že v súčasnom pretechnologizovanom a globalizovanom svete nemôžeme hovoriť na rozdiel od neorealitov o štáte ako jedinom aktérovi v medzinárodnom politickom systéme. Ani ako i jedinom predstaviteľovi zvrchovanej autority na určitom území. Je to systém, ktorý je tvorený viacerými aktérmi, ktorých vzťahy sa riadia podľa zásad Kantovho učenia o večnom mieri, kde svetový systém sa podľa R. Coopera dostáva do väčšieho poriadku ako v predmodernom svete (Cooper, 2000). Za hlavné podnety považuje prijatie dvoch zmlúv – Rímske zmluvy a Zmluva o obmedzení konvenčných ozbrojených síl v Európe, ktoré vo svojej podstate obmedzili monopol štátu na použitie sily, ktorý je jedným z kľúčových prvkov štátu nielen podľa neorealizmu. K postmodernistickému chápaniu suverenity štátu, ktoré je v mnohom založené práve na relativizme hodnotení sa približuje i autor G. Sorensen, ktorý pri definíciách suverenity vychádza z troch období vývoja moderných štátov v 20. storočí. Nepanuje totiž zhoda medzi teoretickými školami v akých časových obdobiach môžeme hovoriť o modernom vnímaní štátu (či až od polovice 20. storočia), postkoloniálnom vnímaní štátu (štáty, sa dostávali už z koloniálnej nadvlády už aj v 19. storočí) a odkedy môžeme hovoriť o súčasnom postmodernom vnímaní suverenity štátu (ide najmä o štúdiu

viacúrovňového vládnutia v EÚ). Postmodernému ponímanie štátu vychádza podľa G. Sorensena z troch základných rysov štátu: 1. „Vláda – viacúrovňové vládnutie založené na nadnárodných, medzištátnych, štátnych a subštátnych inštitúciách (v najrôznejších kombináciách); 2. Národné cistenie – nadnárodné a medzinárodné inštitúcie sú zdrojom občianskych práv. Kolektívna identita je spojená s nadštátnou a subštátnou úrovňou; 3. Ekonomika – väčšina ekonomických aktivít sa odohráva v cezhraničných transakciách. „Národná ekonomika je stále menej sebestačná.“ (Sorensen, 2005: 182) G. Sorensen sa prostredníctvom postmoderného ponímania suverenity snaží vysvetliť vzťahy, ktoré vznikli medzi štátmi v rámci Európskej únie, pretože Európsku úniu považuje za dobrý príklad viacúrovňového vládnutia, kedy sú určité právomoci, určité časti suverenity delegované na vyššiu autoritu. Vyšší suverén môže zasahovať i do vnútroštátnych problémov členského štátu v rámci oblastí, ktoré členský štát na túto autoritu delegoval. Princíp reciprocity: sa v tomto ponímaní charakterizuje, skôr v podobe spolupráce ako súťaže, keď na rozdiel od predchádzajúcich typov musel štát za svoju spoluprácu s iným štátom niečo získať, v tomto type ide o vzájomnú pomoc, bez nejakého priameho zisku (Sorensen, 2005). Postmoderná Európa ponúka teda princíp kooperatívnej mocnosti, kde spoločné slobody a spoločná bezpečnosť existuje bez etnickej nadvlády a centralizovaného absolutizmu, ako tomu bolo v minulosti (Cooper, 2000).

Vnútorná suverenity

Základné vnímanie spojené s menom H. Grotia a so štruktúrou vestfálskeho systému predpokladá, že štát disponuje zvrchovanou mocou nad územím a obyvateľstvom a žiadny iný subjekt vo vnútri tohto štátu touto mocou nedisponuje, teda všetka moc a suverenity je podriadená štátu. Z tohto predpokladu môžeme predikovať, a týka sa najmä obdobia moderných európskych štátov, že štát disponuje legálnym násilím na svojom území a nad svojím obyvateľstvom. Môže vyžadovať plnenie povinností, ktoré prostredníctvom zákonov nariadil. Štát na svojom území určuje priority a ciele, ktoré chce dosiahnuť. Štát má právo na určenie štátneho a národného záujmu a definuje bezpečnostné hrozby a riziká štátu, ktoré eliminuje troma zložkami moci. Podľa O. Krejčího je chápanie suverenity relatívne³, pretože suverenity prešla od Vestfálskeho systému dlhým vývojom a mnohými zmenami. Vnútorná suverenity štátu je definovaná štyrmi zložkami, a to: obyvateľstvom štátu, územím štátu, existenciou legálneho donútenia a vnútorným monopolom.

---

³ Relatívnosť suverenity vychádza z minulosti: „štáty boli vždy suverénne v niektorých otázkach a v niektorých iných otázkach nie sú ani dnes celkom suverénne“ (Krejčí, 2001: 235) táto relativita vyplýva z toho, že suverenity nikdy nebola praktikovaná vo svojej ideálnej podobe (Krejčí, 2001).

- Obyvateľstvo štátu sa skladá z viacerých sociálnych, etnických a národnostných skupín, ktoré medzi sebou súperia o dosiahnutie moci v štáte. Štát a jeho rozhodnutia teda závisia od toho, ktorá skupina v spoločnosti zvíťazí. V praktickej rovine sa potom záujmy a vôľa danej skupiny v štáte uplatňujú v spôsobe a riadení štátu. Daná majoritná skupina určuje svoje priority a aj bezpečnostné ohrozenia, ktoré pociťuje ako fundamentálne.
- Územie štátu je miesto ohraničené hranicami. Súčasný svetový politický systém je tvorený štátmi, ktorých územie je vyznačené teritoriálne, teda spomínanými hranicami štátu. V stredoveku bolo teritórium štátu pod správou cirkvi, postupne sa územie dostalo pod správu vládkára a neskôr samotného štátu. Štát môže teda na svojom území vykonávať správu a prostredníctvom legálneho použitia sily vyžadovať plnenie povinností a úloh zverených občanom štátu na danom území. Štát na základe svojho dominantného postavenia prostredníctvom svojich troch zložiek moci vykonáva správu nad územím a obyvateľstvom, túto moc mu nikto nemôže v rámci definovaného územia odoprieť.
- Legálne použitie sily je právo suveréna vyžadovať na svojom území plnenie povinností zverených obyvateľstvu. Jeho suverenita (zvrchovanosť) resp. štátna zvrchovanosť sa skladá z viacerých odvetví ako administratívna, policajná, právna, finančná a iné, ktorými štát naplňa svoje fungovanie smerom dovnútra štátu. Práve možnosť použitia legálneho donútenia poskytuje štátu právny rámec na to, aby dosiahol výkon svojej zvrchovanosti vo vyššie spomínaných odvetviach.
- Vnútrošný monopol je existencia neintervencie do výkonu moci na svojom území (Krejčí, 2001). S výkonom štátnej moci tiež bezprostredne súvisí najvyššia štátna autorita – suverén, ktorý vykonáva danú moc. V minulosti bol reprezentantom štátu konkrétna osoba (alebo skupina osôb), v ktorej sa zhmotňovalo právo a výkon kompetencií suveréna. V súčasnosti sa, ako sme už vyššie spomínali, zhmotňuje suverén do troch zložiek moci, pričom najvyššou zákonomdarnou mocou, a teda suverénom, je parlament a jeho volení úradníci.

Vonkajšia suverenita

Druhý pól suverenity založenej na postupnom vývoji medzinárodného práva od 16.–20. storočia sa zameriava na vonkajšiu suverenitu, čo znamená, že žiadny iný štát nemá právo zasahovať do vnútorných záležitostí štátu, kde predovšetkým chápeme vzťah medzi občanmi a samotným štátom. V tejto súvislosti navonok vystupuje štát ako rovnoprávny s ostatnými suverénnymi štátmi. V súvislosti s moderným ponímaním vonkajšej suverenity je voľnosť jeho konania v rámci

svetového politického systému ohraničená jeho záväzkami a zmluvami, ktoré na seba dobrovoľne prevzal. Pri tomto pohľade na seba štát preberá záruky nad ochranou obyvateľstva z hľadiska vonkajších vzťahov, a musí preto zodpovedne pristupovať k ohrozeniam, ktorým môže byť vystavený.

Zmluva podľa vestfálskeho systému stanovila vonkajšiu suverenitu takto: „aby sa v budúcnosti zamedzili všetky spory, všetci kurfisti, kniežatá a stavy Rímskej ríše ... na základe tejto zmluvy potvrdzujú, že ich pri vykonávaní svojej právomoci nebude nikto zvonka ohrozovať, ani nikto nebude zasahovať zvonka do iného štátu.“ (Létand, 1987: 137) Vestfálska zmluva teda stanovila, že štáty majú mať právo uzatvárať medzi sebou zmluvy aj s rôznymi štátmi ako rovný s rovným, čím sa reálne hranice štátu a ich neohroziteľnosť zvonku stala najdôležitejšou politickou požiadavkou. Nevmiešavanie sa stalo v bezpečnostnom systéme – od vestfálskeho systému, ďalej na Viedenskom kongrese, vo Versaillských zmluvách po I. svetovej vojne (Postupim, Jalta, Teherán), v rámci OSN, Konferencie KBSE v Helsinkách, NATO, OBSE a EÚ – základnou normou rovnosti, ktorá vytvárala míľniky vývoja v medzinárodnom systéme, aj keď v mnohých prípadoch došlo k porušeniu vonkajšej suverenity.

Vonkajšia suverenita štátu teda znamená, že hodnoty, najmä tie univerzálne, majú prevahu nad mocou. Práve toto chápanie vonkajšej suverenity ako nevmiešavanie sa, právo uzatvárať zmluvy medzi štátmi ako rovný s rovným, univerzálne hodnoty a prevaha nad mocou prispeli k tomu, že vonkajšia sila je dnes menej atraktívna a ohrozenia štátu a spoločnosti sa posunuli do iných dimenzií. Tento historický precedens vestfálskeho systému je platný až do súčasnosti.

Vonkajšia suverenita, resp. vonkajšia autorita štátu sa prejavuje najmä v zvrchovanej rovnosti štátov. I keď štát prichádza do kontaktu s rôznym radom činiteľov, ktoré majú záujem o dosiahnutie vplyvu, vstupujú štáty do týchto zväzkov prostredníctvom zachovania reciprocitu vo vzájomných vzťahoch (Svatoň, 2002). Ako základné atribúty vonkajšej suverenity by sme mohli uviesť medzištátne záruky, mocenské a ekonomické postavenie štátu, demokratickosť medzištátnych vzťahov a geopolitickú polohu štátu. Podľa súčasných politologických teórií za základnú úlohu určovania týchto vzťahov v súčasnosti na seba prevzalo medzinárodné právo, ktoré rešpektuje zásady zvrchovanej rovnosti, dobrovoľnosti a reciprocitu vo vzťahoch v medzinárodnom prostredí (Svatoň, 2002: 9).

Pozitívna a negatívna erózia suverenity

Suverenitu chápeme v európskom koncepte ako centrálny a organizujúci princíp systému a organizácie štátu. Na druhú stranu je jedným z najhoršie prezatých konceptov do reality medzinárodných vzťahov. Tento zmätok pochádza

za z dvoch zdrojov. Prvým zdrojom je skutočnosť, že suverenita v pravom slova zmysle je novodobým prvkom spojeným s formovaním národných štátov ako základná stavebná jednotka politickej organizácie štátu. Druhým zdrojom je zvyšovanie limitov prostredníctvom rôznych oblastí smerujúcich k obmedzeniu suverénnej autority štátov. Tieto faktory čoraz viac zvyšujú diskusiu o význame suverenity štátu vo svetovom politickom systéme. V súčasnosti čoraz viac štátnych a neštátnych aktérov zasahuje do organizácie štátu a teda i do samotnej suverenity európskych štátov štátu (Biersteker, Weber, 1996). Práve tento stav v súčasnom svetovom politickom systéme má za následok podkopávanie suverenity štátu v jej vnútornom prostredí.

Aby sme mohli definovať, ktoré faktory vplyvajú na eróziu suverenity, resp. ktoré faktory ju pozitívne alebo negatívne ovplyvňujú, musíme si stanoviť základné okruhy, prostredníctvom ktorých dochádza k podkopávaniu vonkajšej a vnútornej suverenity štátu. Vychádzame z týchto základných okruhov, ktoré kladú obmedzenia vnútornej a vonkajšej suverenity a ktoré stanovili viacerí teoretici medzinárodných vzťahov, politológie a práva:⁴ 1. zmena nositeľa suverenity, 2. sebaurčenie národov, 3. práva menších, 4. vzostup ľudských práv a slobôd, 5. ekonomická integrácia, 6. vzostup nadnárodných organizácií (medzištátne inštitúcie - EÚ, NATO), 7. vedecko-technická revolúcia, 8. zákonitosti mocenskej rovnováhy, 9. štruktúra svetového politického systému, 10. medzinárodné právo, 11. neštátni aktéri, 12. zmena ideológie, 13. bezpečnostná dilema štátu, 14. globalizácia.

1. Zmena nositeľa suverenity – spočiatku bola suverénom každá osoba, ktorá stála v hierarchii nad ostatnými osobami. V súvislosti s vládou nad územím a obyvateľstvom túto moc suverén vykonával len do tej miery, pokiaľ mu to povolili ostatní okolití suverení. Silu suveréna určovala moc. V rámci kresťanského univerzalizmu patrilo miesto suveréna nad územím jemu a pápež prideloval léno jednotlivým kniežatám, ktorí vykonávali správu nad zvereným územím a obyvateľstvom. Neskôr v rámci stredovekého učenia bol suverén absolútnym vládcom nad územím i obyvateľstvom, kde jeho rozhodnutia malo silu zákona. V novoveku sa stal nositeľom suverenity ľud.⁵ Myšlienka suverenity ľudu však narazila na komplikácie v oblasti výkonu tejto kompetencie. V súčasnosti sa vykonáva prostredníctvom delegovania tejto kompetencie na volených úradníkov, kde sa formálne prostredníctvom volieb prenesie táto kompetencia na týchto zvolených úradníkov. Na základe toho prichádzame k záveru, že výkon suverenity ľudu nie je reálne mož-

⁴ O. Krejčí: *Mezinárodní politika* (2001), G. Sorensen: *Stát a mezinárodní vztahy* (2005), S. Mráz: *Mezinárodní právo veřejné* (2007), Š. Volner: *Problémy bezpečnosti v 21. století* (2005), S. D. Krasner *Sovereignty: Organized Hypocrisy* (1999), J. Azud: *Mezinárodní právo* (2003) a iní autori.

⁵ Podľa učenia J. J. Rousseaua, ktorý za nositeľa suverenity štátu považoval výlučne ľud.

ný,⁶ zvolený parlament a z neho odvodená vláda sa teda stala nositeľom suverenity na určenom území – v štáte, s právom uzatvárať medzinárodné zmluvy a zväzky a právom vydávať zákony.

2. Sebaurčenie národov – už samotná Charta OSN v sebe zahrňovala dve protikladné zásady, na jednej strane hovorila o ochrane územnej celistvosti štátov, no na druhej strane podporovala právo národov na sebaurčenie. Národ je v súčasnej politologickej vede považovaný za podmienku vytvorenia vlastného štátu, čo však v súčasnosti môže viesť k ohrozeniu štátu ako takého.⁷ Práve sebaurčenie národov sa po Vestfálskom mieri stalo určujúcim pri vzniku štátov a tento princíp sa prostredníctvom globalizácie vestfálskych zásad udržal až do súčasnosti.
3. Práva menšín – i keď určujúce pravidlo sebaurčenia národov je platné v medzinárodnom práve, pre rôzne bariéry sa stalo v mnohých prípadoch ťažko uskutočniteľné. „Táto skutočnosť viedla k vytýčeniu požiadavky ochrany práv menšín – národných, národnostných a kultúrnych – vo vnútri suverénnych národných štátov, a to medzištátnymi dohodami a politickými garanciami.“ (Krejčí, 2001: 236) Práva menšín však vo svojej podstate zasahujú do vnútornej suverenity štátu, kde prostredníctvom zmlúv a dohôd zasahujú do jeho vnútorného monopolu na výkon svojich práv v štáte. Na druhú stranu poskytujú menšinám právo podieľať sa na tejto moci, lebo inak by boli menšiny, ktoré sú súčasťou štátu, z tejto právomoci vyňaté.
4. Vzostup ľudských práv a slobôd – ratifikovanie medzinárodných deklarácií o ľudských právach⁸ a ich následné prijatie samotnými štátmi má za následok obmedzovanie vládnych orgánov vo vnútri štátu. Samotná demokratizácia spoločnosti a obmedzenie absolutistickej vlády suveréna v štáte priniesli práva jednotlivcom, ktoré sa odzrkadľujú v týchto prijatých deklaráciách. „Vyšším stupňom tejto premeny sa stali medzinárodné zmluvy, ktoré vymedzili princípy ľudských práv a otvorili cestu pre zasahovanie do vnútorných záležitostí štátu v prípade potreby ochrany ľudských práv občanov.“ (Krejčí, 2001: 236) Tieto zmluvy podporili ochranu ľudských práv a slobôd na úkor výkonu suverénnej moci štátu.
5. Ekonomická integrácia – volania po jednoduchšom obchodovaní naprieč svetom, rovnaké daňové zaťaženie, aby jednotlivé štáty nemohli zvýhodňovať a lákať investorov len na jedno miesto vo svete a iné faktory v obmedzo-

---

⁶ Výkon priamej demokracie je možný len na malom území, kde by sa ľudia mohli stretnúť na zhromaždeniach a hlasovať o jednotlivých návrhoch, i keď aj do súčasnej parlamentnej demokracie sa dostali určité prvky priamej demokracie, ako napr. referendum, pozn. autora.

⁷ Ohrozeniu suverenity štátu môže viesť i iredentistické tendencie národných skupín vo vnútri štátu, ako príklad môžeme uviesť nedávno odtrhnutú časť Kosova od Srbska, pozn. autora.

⁸ Všeobecná deklarácia ľudských práv (OSN, 1948) Záverečný akt Konferencie o európskej bezpečnosti a spolupráci (KBSE, 1973).

vaní ekonomickej súťaže majú za následok vytváranie rovnakých pravidiel a ich rešpektovanie v rámci celého sveta. Tento silnejší vplyv ekonomických zoskupení diktujúci pravidlá samotným štátom, má za následok obmedzovanie rozhodnutí suverénnych štátov, ktoré sa svojím vstupom do týchto organizácií zaväzujú rešpektovať pravidlá určené zhora, teda prenechávajú svoju ekonomickú suverenitu vyššej autorite, vyššiemu suverénovi, ktorým sa v tejto oblasti stáva práve daná ekonomická organizácia.

6. Nadnárodné organizácie (medzištátne inštitúcie) – v súčasnom svetovom politickom systéme sa čoraz viac diskutuje, či štát ako základná organizačná jednotka svetového politického systému je ten najvhodnejší základný kameň organizácie spoločnosti. Novodobé ekonomické a sociálne procesy vo svetovom politickom systéme sa neobmedzujú na hranice štátov, čím sa pre štát ako suveréna na danom území stáva riadenie spoločenských skupín vo vnútri štátu čoraz obtiažnejšie. Samotné problémy vyplývajúce z týchto procesov sa stávajú problémami globálnymi a nie štátnymi, na ktoré štát so svojimi kompetenciami nestačí. Svojimi záväzkami s inými štátmi sa snaží tieto problémy riešiť, avšak štát svojím vstupom do nadnárodnej organizácie (medzištátnej inštitúcie) prenecháva riešenie určitej problematiky a prenáša určité kompetencie na túto inštitúciu, čím sa vzdáva časti svojej suverenity. Záleží na samotnom štáte, koľkých práv je ochotný sa vzdať v prospech verejného dobra pre spoločnosť (Winterbourne, 2007).
7. Vedecko-technická revolúcia – súčasné moderné technológie (Volner, 2005) majú vplyv na stieranie hraníc naprieč svetovým politickým systémom. V súčasnom globalizujúcom sa svete zohráva vedecko-technická revolúcia (vznik nanotechnológií, internetová sieť, rýchlosť a šírenie informácií) nezastupiteľnú úlohu pri prenose informácií prostredníctvom tejto techniky. Dnes už nie sú rešpektované hranice pri tejto komunikácii, vzdelaní a šírení kultúrnych rozmanitostí (Krejčí, 2001), čo vo svojej podstate znamená koniec suverenity štátu nad možnosťami tieto pramene kontrolovať (súvisí to i s liberalizáciou spoločnosti).
8. Zákonitosti mocenskej rovnováhy – v minulosti bolo správanie štátu regulované silou ostatných štátov v jeho okolí, čo malo za následok prevahu silnejšieho štátu nad slabším. Svetový politický systém prešiel počas storočí dlhým vývojom. Od nadvlády cirkvi v spoločnosti, cez obdobie európskeho koncertu, od bipolárneho usporiadania cez hegemoniu jedného štátu až do súčasného multipolárneho usporiadania s prevahou jedného hegemóna. V súčasnosti platia vo svetovom politickom systéme podobné pravidlá ako v minulosti, i keď svetový vývoj prešiel kvalitatívnymi zmenami a počas storočí princíp silnejšieho štátu a jeho dominancie nad slabším štátom pretrváva. Zmeny v mocenskej rovnováhe sú ohraničené medzinárodnými zmluvami a medzištátnymi inštitúciami, ktoré do tohto boja poskytujú inštitucionálny rámec.

9. Štruktúra svetového politického systému – postavenie štátov podľa pravidla rovný s rovným⁹, ktorý uzákonila Charta OSN, stanovila formálny rámec pôsobenia štátov vo svetovom politickom systéme. Samotný princíp rovného s rovným sa však v praxi striktné neuplatňuje. „Reálne postavenie štátov v hierarchizovanej štruktúre politického systému určuje možnosti konania štátov.“ (Krejčí, 2001: 238) Ak je niektorý zo štátov silnejší (rozumieme, že má väčšiu ekonomickú, vojenskú a inú výhodu oproti inému štátu), i jeho konanie vo svetovom politickom systéme je tomu podriadené. Jeho záujmy a postoje sa ľahšie presadzujú, pretože nie je aktéra, ktorý by mu bol schopný odporovať. V tomto smere suverenita slabších štátov, je obmedzovaná vôľou silnejšieho aktéra, i keď podľa zásady sú si rovní, teda slabší štát, vstupuje do interakcie so silnejším štátom slobodne, i keď iba naoko.
10. Medzinárodné právo – podľa súčasných politologických teórií základnú úlohu určovania vzťahov vo svetovom politickom systéme na seba prevzalo medzinárodné právo, ktorého zásady „sa uplatňujú vo všetkých oblastiach medzinárodných vzťahov a vyjadrujú najdôležitejšie funkcie medzinárodného práva, predstavujú riadiace pravidlá súčasného systému všeobecného medzinárodného práva.“ (Azud, 2001: 62) Medzi tieto zásady patria: zásada nezasahovania, neintervencie do vnútorných vecí iného štátu, zásada zvrchovanej rovnosti, dobrovoľnosti a reciprocity vo vzťahoch v medzinárodnom prostredí (Azud, 2001, Svatoň, 2002). Ako nástroj uskutočňovania medzinárodného práva vo vnútri suverénnych štátov sa využíva proces recepcie medzinárodného práva do vnútroštátneho právneho systému vo forme transformácie, adopcie, inkorporácie a adaptácie (Svatoň, 2002). Práve tieto zásady tvoria akúsi „ústavu súčasného medzinárodného spoločenstva, pretože mnohé z nich majú kogentnú povahu a sú nadriadené ostatným normám.“ (Azud, 2001: 62) Teda môžeme povedať, že zásady určujú štruktúrny rámec pre konanie štátov v medzinárodnom prostredí.
11. Neštátni aktéri – v súčasnom globalizovanom svete v priebehu posledných pár desaťročí zohrávajú neštátni aktéri dôležitú úlohu v procese spájania obyvateľstva rôznych národov, ale s rovnakými postojmi. I keď nedisponujú inštitucionálnymi nástrojmi (v porovnaní so štátom) na ovplyvňovanie správania štátov, získali nepriamy vplyv na široký okruh otázok. V porovnaní so štátmi majú komparatívnu výhodu, pokiaľ štát musí plniť komplexný okruh otázok, neštátni aktéri sa sústredia iba na jeden jediný (Winterbourne, 2007). Suverenitu štátu týmto ohrozujú najmä z hľadiska cezhraničnej spolupráce obyvateľstva s rovnakým druhom záujmu, čím sa štát, na ktorý sú zvyčajne kladené tieto požiadavky, dostáva na tzv. vedľajšiu koľaj.

---

⁹ Charta OSN stanovila, že štáty majú právo uzatvárať medzi sebou zmluvy ako rovný s rovným.

12. Zmena ideológie – pôsobí na štátnu suverenitu ako faktor oslabenia suverenity zvnútra. Zmena ideológie prebieha prostredníctvom určitej skupiny, ktorá má za cieľ stávajúcu ideológiu presadiť ako hlavnú (Geffert, 2006). Zmena ideológie sa dotýka najmä zmeny suveréna v krajine. Pokiaľ demokratické režimy považujú za suveréna ľud, ktorý prostredníctvom volieb prenesie svoju suverenitu na vyššiu autoritu, totalitné režimy aplikujú princíp neobmedzenej vlády určitej skupiny osôb, i keď formálne je nositeľom suverenity ľud, no tu sa neuplatňuje princíp ako u demokratických režimov. Týmto procesom sa nemení len nositeľ suverenity, ale najmä vykonávateľ tejto suverenity, otázky ohrozenia suverenity štátu sa dotýkajú otázky legitimacy suveréna (Buzan, Waeber, Wilde, 2005), ktorý sa určitým spôsobom dostal k moci a k úlohe suveréna štátu.
13. Bezpečnostná dilema – tento termín „popisuje zápas medzi štátmi, ako funkciu súperiacej povahy ich prostredia, nie ako dôsledok zlej alebo skazenej povahy človeka.“ (Knutsen, 2005: 276) Stav, ktorý takto vzniká nie je biologický ani antropologický, ale sociálny (Herz, 1950) ktorý vzniká na pozadí ľudskej existencie. Preto ako analógiu môžeme povedať, že najvyšší suverén v štáte pre zaistenie bezpečnosti štátu vykoná rozhodnutie, ktoré na jednej strane zvýši bezpečnosť štátu a obyvateľstva, no na druhej strane zníži suverénne rozhodovanie na úkor inej autority. Ako príklad by sme mohli uviesť vstup štátu do bezpečnostných organizácií. Tým, že štát vstúpi do takejto organizácie na seba preberá záväzky celej organizácie, na druhej strane mu však táto bezpečnostná organizácia poskytuje relatívny pocit bezpečia, pokiaľ si tento pocit štát nevedel zaistiť sám.
14. Globalizácia – je proces v medzinárodnom politickom systéme, ktorý je už dnes nezvratný, všetky vyššie spomínané faktory, ktoré spôsobujú eróziu suverenity priamo alebo nepriamo súvisia s procesom globalizácie všetkých ľudských činností. Vo svojej podstate vedie globalizácia k oslabeniu štátu, k erózii suverenity štátu a prenosu časti jej suverenity na vyššiu autoritu. Podľa rakúskeho ekonóma E. Matznera prebieha toto oslabovanie suverenity štátu z dvoch smerov: „zhora“ a „zdola“. „Zhora oslabujú štát nadnárodné korporácie, ako aj medzinárodné a nadnárodné politické inštitúcie. Toto oslabovanie „zhora“ prebieha stále ešte predovšetkým vo faktickej rovine a len čiastočne alebo nepriamo nadobúda normatívny, právny charakter. „Zdola“ je štát oslabovaný procesmi individualizácie a „etnizácie“, teda oslabovaním spontánnych väzieb medzi jednotlivcami alebo vytváraním spoločenských, ktorých tmelom sú hodnotové väzby.“ (Muránsky, 2002) Vyššie spomínané procesy majú za následok nielen oslabovanie reálnych hraníc štátu, ale aj oslabovanie hraníc vo vnútri spoločností. Mení sa povaha hraníc medzi kultúrami, skupinami vo vnútri štátu, ale aj medzi štátmi (Muránsky, 2002), čím sa suverenita štátu oslabuje. Musíme však rozdeľovať medzi

dobrovoľným vzdávaním sa suverenity (vstup do medzištátnych zväzkov) a medzi jej nepriamym oslabovaním prostredníctvom procesov, na ktoré štát dosah nemá (vedecko-technická evolúcia).

Pozitívna a negatívna erózia suverenity štátu prebieha vyššie spomenutými okruhmi. Tak ako prebiehalo v minulosti formovanie suverenity na európskom kontinente a určovalo trendy budovania suverenity i v ostatnom svete, i erózia suverenity prebieha v súčasnosti najmä v európskych štátoch, čo sa do budúcnosti môže premietnuť všade tam kde existujú suverénne štáty. Definitívne klasifikovanie, ktorý z týchto procesov prispieva k pozitívnej a ktorý k negatívnej erózii, nieje jednoduché. Zmena nositeľa suverenity podľa vyššie spomínaných kritérií súvisí s pozitívnou zmenou, kedy sa ľud stal nositeľom suverenity prostredníctvom zvolenej vlády, ktorá zohľadňuje požiadavky obyvateľstva. Sebaurčenie národov pod vplyvom súčasných udalostí (Kosovo, Gruzínsko) začíname považovať za negatívne ovplyvňovanie suverenity štátu, pokiaľ v minulosti bolo významným medzníkom vzniku národných štátov, dnes je skôr vnímané cez prizmu separatistických tendencií národnostných skupín v štáte. Práva menšín a vzostup ľudských práv a slobôd môžeme považovať za pozitívnu eróziu suverenity, pokiaľ štát, ktorý garantuje ľudské a národnostné práva, pre zvýšenie svojej legitimity posunul kontrolu týchto práv na vyššiu autoritu. Pri ekonomickej integrácii a nadnárodných organizáciách (medzištátnych inštitúcií) sa nedá určiť jednoznačné stanovisko, pretože na jednej strane štát stráca svoje kompetencie v oblasti ekonomických alebo iných nástrojov, no na druhej strane získava výraznú komparatívnu výhodu, ako keby sa do tejto ekonomickej, politickej či inej integrácie nezapojil. V tomto prípade zvíťazila utilitaristická teória štátu, ktorá je zameraná na zisk pre väčšinu členov spoločnosti. Vedecko-technická revolúcia sa z pohľadu štátu stala nositeľom liberalizácie spoločnosti a štát sa v tomto prípade musel zo svojej demokratickej podstaty s týmto trendom vyrovnávať. Na jednej strane je to pozitívna erózia suverenity pre obyvateľov štátu, no na druhej strane štát definitívne stratil suverenity v tejto oblasti. Zákonitosti mocenskej rovnováhy a štruktúra svetového politického systému poskytuje silnejším štátom priestor na ľahšie presadenie svojich záujmov na úkor slabších štátov, pretože nie je aktéra, ktorý by mu bol schopný odporovať. V tomto smere suverenity slabších štátov je obmedzovaná vôľou toho silnejšieho aktéra. Medzinárodné právo poskytuje inštitucionálny rámec správania sa štátov vo svetovom politickom systéme. Nešťatní aktéri zohrávajú v súčasnosti druh socializácie obyvateľov z rôznych štátov, ale s rovnakým záujmom, čím sa štát so svojimi kompetenciami a nárokmi kladenými na neho odsúva a dochádza v podstate k negatívnej erózii suverenity. Zmena ideológie má za následok negatívnu eróziu (teda pokiaľ nedochádza k demokratizácii štátu). Historické súvislosti sú neprehliadnuteľné: zmluvy typu – neuznané štáty, mníchovská dohoda atď. Bezpečnostná dilema štátu je rozporuplná oblasť štátu. Štát na zaistenie svojej bezpečnosti (bezpečnosti obyvateľstva) využíva všetky

prostriedky na jej dosiahnutie, pričom vždy vyberá z viacerých alternatív, ktoré na jednej strane poskytujú zvýšenie bezpečnosti štátu, na druhej strane však môžu zvýšiť ohrozenia štátu. (Ako príklad by sme mohli uviesť vstup SR do NATO. Kým pred vstupom bola SR vystavená možnému riziku napadnutia vonkajším agresorom a pri obrane by bola bez silných spojencov, čo bolo veľmi nepravdepodobné. Po vstupe SR do NATO sa síce zvýšila úroveň ochrany štátu zo strany spojencov, no zároveň sa i zväčšil počet rizík a ohrození štátu, ktorým nebol štát vystavený, pokiaľ nebol členom väčšieho celku). Globalizácia súvisí s viacerými teóriami v súčasnej politickej vede. Môžeme sa zamyslieť i nad koncom suverenity štátu.

Záver

Suverenita štátu je multidimenzionálny pojem. Už na začiatku novoveku bola rozdelená v systéme štátoprávnej a medzinárodnoprávnej vedy na vonkajšiu a vnútornú suverenitu. Vnútornú časť suverenity tvoria prvky: obyvateľstvo štátu, územie ohraničené hranicami, legálne použitie sily a vnútorný monopol na výkon moci. Vonkajšiu časť suverenity tvoria prvky sú uznanie štátu, nevmiešanie sa do záležitostí štátu, postavenie štátov medzi sebou na základe rovnosti.

Keďže suverenita je dynamický fenomén jej skúmanie nemôže byť vyčerpané jednou teóriou alebo jedným vedeckým prístupom, viaceré teoretické prístupy (Politický realizmus, Neorealizmus, Politický idealizmus, Sociálny konštruktivizmus a Neofunkcionalizmus) boli použité z toho dôvodu, že na jednej strane môžu objasniť systém anarchie v štátoch na druhej strane môžu rozvinúť rozdielne paradigmatické prístupy k faktu prečo suverenita vzniká zaniká alebo eroduje.

Odpoveď na tretiu otázku nemôže byť jednoznačná, pretože definitívne klasifikovanie, ktorý z uvedených procesov odohrávajúcich sa v súčasných štátoch prispieva k pozitívnej a ktorý k negatívnej erózii, nie je jednoduché. Z pohľadu teritória spätého so štátom J. Anderson (eds.) vo svojej knihe *Globálny svet? Preusporiadanie politického priestoru*¹⁰, hovorí o neomedievalizme¹¹, kedy suverenita bude v budúcnosti zdieľaná viacerými inštitúciami, na rôznych stupňoch (nadštátnych, vnútroštátnych i regionálnych alebo nebudú definované teritoriálne ale funkcionálne) (Anderson, Brook, Cochrane, 1995: 75) – toto usporiadanie a vnímanie suverenity môže byť, najmä zo súčasného postavenia členských štátov Európskej únie a ich postavenia voči inštitúciami Európskej únie, podobné takému modelu akou bola pápežská autorita v stredoveku.

---

¹⁰ Dielo v originálnom názve *A Global World? Re-ordering Political Space*, ktoré bolo napísané v roku 1995.

¹¹ Pojem neomedievalizmus ako prvý použil v politickej teórii H. Bull v diele *The Anarchial Society: A Study of Order in World Politics*, kde individuálne práva a zvyšujúci sa zmysel pre svetové verejné dobro bude mať za následok podkopávanie národnej suverenity štátu.

Literatúra:

- 1) ANDERSON, J., BROOK, CH., COCHRANE, A. (eds.) 1995. A Global World? Re-ordering Political Space. Oxford: Open University, 1995, 296 s. ISBN 0-198-74193-6, EAN ISBN 978-0-19-874192-3.
- 2) AZUD, J. 2001. Základy medzinárodného práva. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, 2001. 398 s. ISBN: 80-8055-481-1.
- 3) AZUD, J. 2003. Medzinárodné právo. Bratislava: VEDA, 2003. 454 s. ISBN 80-224-0753-4.
- 4) BIERSTEKER, T., J., WEBER, C. 1996. State Sovereignty as Social Construct. New York: Cambridge University Press, 1996. 286 s. ISBN 0-521-56599-5.
- 5) BOOTH, K., SMITH, S. (eds) 2003. Současné teorie mezinárodních vztahů. Brno: Barrister & Principal – studio, 2003. 209 s. ISBN 80-85947-69-2.
- 6) BUZAN, B., WAEVER, O., WILDE J. 2005. Bezpečnosť – nový rámec pro analýzu. Brno: Centrum strategických studií, 2005. 267 s. ISBN 80-903333-6-2.
- 7) COOPER, R. 1999. Sovereignty and small state. In Medzinárodné otázky, roč. 8, 1999, č. 2. ISSN 1210-1583, s. 82–86.
- 8) COOPER, R. 2000. The postmodern State and the World Order. 2nd edition. London: Demos, ISBN 978-1841800103.
- 9) DUNNE, T., SCHMIDT, C., B. 2007. Realism. In BAYLIS, J., SMITH, S., OWENS, P. (eds.) The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-929777-1, s. 161–181.
- 10) GEFFERT, R. 2006. Ideológia v politickom živote (1). [on-line], [cit. 2008-11-15]. Dostupné na internete: <http://www.e-polis.cz/politicke-teorie/134-ideologie-v-politickom-zivote-1-vznik-pojmu-a-snahy-o-vymedzenie.html>
- 11) HERTZ, H., J. 1950. Idealist Internationalism and the Security Dilemma. In World Politics roč. 2, č. 2, Január/1950. s. 157-180.
- 12) HUSENICOVÁ, L. 2007. KLDK – nová jadrová mocnosť na mape sveta. In Politické vedy, roč. 10, 2007, č. 3-4. ISSN 1335-2741, p. 62-92.
- 13) KNUTSEN, L. T. 2005. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. Brno: Centrum strategických studií. 352 s. ISBN 80-903333-3-8.
- 14) KRASNER, S., D. 1999. Sovereignty: Organized Hypocrisy. Princeton: Princeton University Press, 1999. 248 s. ISBN 0-691-00711-X.
- 15) KREJČÍ, O. 2001. Mezinárodní politika. Praha: EKOPRESS, 2001. 710 s. ISBN 80-86119-45-9.
- 16) KŘÍŽKOVSKÝ, L., ADAMOVÁ, K. 2000. Dějiny myšlení o státě. Praha: ASPI Publishing, 2000. 390 s. ISBN 80-86395-07-3.

- 17) LASICOVÁ, J. 2006. Bezpečnosť. Bezpečnostná agenda súčasnosti. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006. 161 s. ISBN 80-8083-352-4.
- 18) LÉTAND, P. 1987. Z literárneho denníka – o svete a štáte. In Světová literatura, roč. 32, 1987, č. 4, s. 131-137.
- 19) MILLER, D. (et al.) 1995. Blackwelova encyklopedie politického myšlení. Brno: CDK PROGLAS/JOTA, 1995. 580 s. ISBN 80-85617-47-1.
- 20) MOWITT, J. 1999. In/Security and the Politics of Disciplinarity. In WELDES, J., LAFFEY, M., GUSTERSON, H., DUVALL, R. (eds.) Cultures of Insecurity. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1999. ISBN 0-8166-3307-X, s. 347-362.
- 21) MRÁZ, S. 2007. Medzinárodné právo verejné. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2007, 561 s. ISBN 978-80-8083-541-7.
- 22) MURÁNSKY, M. 2002. Svetový trh podľa inštitucionálnych pravidiel? In Slovo, roč. 4, 2002, č. 3, ISSN 1336-2984, [on-line], [cit. 2008-11-15]. Dostupné na internete: <http://www.noveslovo.sk/archiv/2002-3/shostom.asp#01>.
- 23) OSN. [cit. 2008-11-09]. Dostupné na internete: <http://www.un.org>.
- 24) SORENSEN, G. 2005. Stát a medzinárodní vzťahy. Praha: Portál, 2005. 240 s. ISBN 80-7178-910-0.
- 25) STEVENSON, J. 2003. Dejiny Európy. Praha: Ottovo nakladateľství, 2003. 512 s. ISBN 80-7181-874-7.
- 26) SVATOŇ, J. 2002. Stát a formy štátoprávneho usporiadania. [cit. 2008-11-15]. Dostupné na internete: http://www.kap.zcu.cz/opory/studijni_texty/kniha_stat_prostor/kap-Svaton.doc.
- 27) VOLNER, Š. 2005. Problémy bezpečnosti v 21. storočí. Banská Bystrica: Euroatlantické centrum, 2005, 275 s. ISBN 80-969306-1-3.
- 28) WALTZ, N. K. 1979. Theory of international politics. New York: McGraw-Hill Book Company, 1979. 250 s. ISBN 0-075-54852-6.
- 29) WINTERBOURNE, A. 2007. The Erosion of State Sovereignty. [cit. 2008-11-09]. Dostupné na internete: http://www.associatedcontent.com/article/235968/the_erosion_of_state_sovereignty_.html?cat=37.

Summary:

Changes of Sovereignty

Today, especially in the European Union, there are many state and non-state actors that try to interfere in the organization of states and sovereignty itself. This situation caused the gradual erosion of sovereignty from the inside. If we want to define factors that supported the internal and/or external erosion (e.g. factors with positive or negative influences) we have to identify key elements of this process. Key elements that create limits of both internal and external sovereignty are as follows: 1. change of legitimacy (the question is who has the right to exercise authority), 2. self-determination of nations, 3. minority rights, 4. human rights agenda, 5. economic integration, 6. increase in the number of supranational organizations (EU, NATO etc.), 7. scientific revolution, 8. balance of power, 9. structure of global political system, 10. international law, 11. non-state actors, 12. change of ideology, 13. state security dilemma, 14. globalization. There is also one paradox. Many elements are closely connected with strengthening of security of humans on the one hand and elimination of state as the highest internal authority on the other.

Key words:

Sovereignty, State, Erosion of Sovereignty, Security of the State, European Union